

הקשר בין סוכות וחנוכה

א. חגים מדאורייתא וחגים מדרבנן

כאשר מתבוננים לעומק במערכת הרגלים שמדאורייתא ולעומתם במערכת החגים שמדרבנן, ניתן לראות כי אלו מערכות מקבילות ומשלימות זו את זו. לעומת כל רגל מדאורייתא תיקנו חז"ל חג המקביל לו מדרבנן, אשר מיוסד על אותו עניין רוחני ואף מהווה נדבך נוסף לרעיון זה. לעומת שבועות תיקנו את חג הפורים, ולעומת סוכות את חג החנוכה.

רעיון זה נוסח בצורה נפלאה ע"י האדמו"ר מגור בספרו "שפת אמת"¹ וזו לשונו: "חנוכה ופורים הם הארות מן הרגלים, רק שלוש הרגלים המפורשים בתורה הם תורה שבכתב, ויש נגד זה ג"כ רגלים מהתורה שבע"פ והם אורות המקבילים כדמיון אור הלבנה שהיא מקבלת אורה מן החמה כידוע, כן ע"י כוחם של בניי בקבלתם היו"ט כראוי נשאר מכל יום טוב רשימה בכנסת ישראל, ובכוח זה הוציאה כנגדן רגלים אחרים. חנוכה הארה מסוכות, פורים מחג השבועות, ומחג הפסח מקוים אנו להיות עוד. כמו שנאמר: ² יכימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות".

לפי חלוקה זו שומה עלינו להעמיק ולברר מהו היסוד המשותף והמקשר בין שני החגים המקבילים שבכל זוג מן החגים.³

לעניין שבועות ופורים כבר ישנה התייחסות ממורשת בחז"ל שבה מבואר כי פורים הוא המשך והשלמה לחג השבועות. חג מתן תורה, אף שקבלתה נעשתה מתוך כפיה כמו שדרשו חז"ל על הפסוק⁴ "ויתיצבו בתחתית ההר" – א"ר אבידמא בר חמא⁵ מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית. ואמר להם, אם אתם מקבלים את התורה מוטב, ואם לא שם תהא קבורתכם". ובפורים חזרו וקבלו את התורה מרצון כמו שדרשו חז"ל על הפסוק: ⁶ "קיימו וקבלו היהודים" אמר רבא אע"פ שמתחילה קיבלוה בכפיה, אפילו הכי הדר קבלוה בימי אחשוורוש⁷.

1. דרשות לחנוכה שנה תרמ"א.
2. מיכה ז', טו.
3. ועניין זה ניתן לראותו אף בלוח השנה. שברוב השנים חגים מקבילים אלו חלים באותה השנה באותו היום בשבוע. לדוגמה, השנה תשנ"ו היום הראשון של סוכות והיום הראשון של חנוכה חלים בליל יום שני בשבוע וכך ברוב השנים באופן דומה.
4. שמות י"ט, יז.
5. שבת פח, ע"א.
6. מגילת אסתר ט', כז.
7. ועיין עוד בקשר זה בין פורים לעצרת זמן מתן תורה במרדכי למגילה סימן תשפ"ט וכן במרדכי לבבא מציעא פרק המקבל סימן שצ"ח. וכן בשאלות לרב אחא משבחה בפרשת ויקהל סימן סו וזו לשונו שם: "ועדיף יומא דפוריא כיום שניתנה בו התורה" וכן עיין ב"תפארת ישראל" למהר"ל פרק ל"ב וכן בהקדמתו ל"אור חדש" על מגילת אסתר ושם בעניין כיצד רואים בפורים קבלת התורה מרצון. וכן ב"אור החיים" לשמות י"ט, ה בד"ה אם שמוע.

אך מהו הקשר בין חג הסוכות לחנוכה? כיצד נובע חג החנוכה מחג הסוכות וכיצד הוא ממשיכו? המעיין בסוגיית "מאי חנוכה", שנמצאת במסכת שבת⁸, ימצא שהגמרא קושרת אותם יחדיו, ומנמקת את צורת ההדלקה של נרות חנוכה אליבא דב"ש לפי קרבנות החג של חג הסוכות: "לב"ש פוחת והולך, ולב"ה מוסיף והולך. אמר עולא, פליגי בה תרי אמוראי במערבא. חד אמר: טעמא דב"ש כנגד ימים הנכנסין, וטעמא דב"ה כנגד ימים היוצאין וחד אמר: טעמא דב"ש כנגד פרי החג, וטעמא דב"ה דמעלין בקודש ואין מורדין⁹.

יש שרצו למצוא קשר מבחינה היסטורית כמבואר בספר המכבים, שבחנוכה חגגו גם את סוכות שנתבטל להם קודם לכן וזה לשונו¹⁰: "ויחוגו את שמונת הימים בשמחה כחג הסוכות בזכרם את רעתם לפני זמן מה **בחג הסוכות** בהרים ובמערות כחיות השדה, ועל כן בענפי עץ עבות ובענפי הדס ובכפות תמרים הודו לאשר הצליחו בידם לטהר את מכוני¹¹. אחרים רצו לבאר שהקשר נובע מצד צורת המבנה של שני חגים אלו. שניהם בנויים מחג שבעת ימים ונוסף יום חג. סוכות – שבעת ימי החג ובתוספת חג שמיני עצרת, וכן בחנוכה שבעת ימי החג כנגד נס פך השמן. ובתוספת יום חג נוסף כנגד נס נצחון המלחמה¹². אך נראה שיש לחפש טעם עמוק ויסודי יותר הקושר את סוכות וחנוכה יחדיו.

ב. הידור מצוה בחנוכה ובסוכות

כל המעיין בהלכות חנוכה ימצא כי הדבר הבולט ביותר הוא עניין הידור המצוה. קודם כל מעצם ניסוחה של ההלכה בברייתא בשבת¹³: "זו לשונה: "מצות חנוכה נר איש וביתו והמהדרין נר לכל אחד והמהדרין מן המהדרין ב"ש... וב"ה ביום הראשון מדליק אחד מאן והלאה מוסיף והולך". כלומר ההלכה מאפשרת ג' דרגות בקיום המצוה, דבר שלא מצאנו לו אח ורע. זאת ועוד, אין כאן רק מצוה כללית להדר אלא יש כאן את הפירוט ההלכתי כיצד ובמה יעשה ההידור, וכן יש כאן הפרזה במצוות הידור משא"כ בשאר המצוות. בכל המצוות מצוה להדר עד שליש¹⁴, ואילו כאן מוסיף ומהדר פי כמה וכמה מהמצוה עצמה¹⁵. יתירה מזאת, לשיטת הרמב"ם – והאשכנזים נוהגים כמותו כמהדרין מן המהדרין – לא רק בעה"ב מדליק אלא כל בני הבית מדליקים ומברכים. וא"כ מצאנו שמברכים על הידור מצוה מה שאין כן בשאר הידורים שלא מצאנו שיש לברך על הידור¹⁶. ויותר מכל זה

8. כא, ע"ב.

9. עיין שם במהרש"א חידושי אגדות שכותב שאין קשר בין סוכות לחנוכה אלא שהגמרא רצתה להביא ראייה שכאשר יש טעם וסברא, לא עושים כדעת ב"ה שמעלים בקודש ומותר להוריד בקודש, ולדוגמה בלבד מביאה את פרי החג ששם מורידים, כי יש טעם כנגד אומות העולם שמתמעטות, וגם בחנוכה לדעת ב"ש יש טעם והוא שכך נעשה הנס ששמו את כל השמן בנר המנורה וכל יום ירדה שמינית. (כך גם מתורצת קושיית הבי"י, סימן תרע).

10. ספר המכבים ב' פרק י' פסי' ו'. עיין ספרים חיצוניים כרך ב' בהוצאת מסדה, עמ' כא'. וכן הביא ערוה"ש בהלכות חנוכה, תרע סעיף ה בשם ספר החשמונאים.

11. ובכך תירוץ נוסף לקושיית הבי"י, סימן תרע.

12. עיין בב"י סימן תר"ע וכן בט"ז שם ב"ק א'. וכן בספר "מקראי קדש" לרב הררי, עמ' ז' ס"ק א'.

13. כא, ע"א.

14. ב"ק ט', ע"ב.

15. עיין מרן ר"יז הלוי על הרמב"ם פ"ד, ה"א.

16. "שפת אמת" על שבת כא, ע"א, וכן לעניין אם הדליק הנר הראשון ולא ברך יכול לברך על שאר הנרות אף שהנס רק בגדר הידור. ועיין בעניין זה ב"משנה ברורה" ברע"ו ושם ב"שער הציון" סק"ה וכן בספר "מקראי קודש" הנ"ל, עמ' ע"ז ס"ק י'.

הוא מה שקיבלו עליהם כל ישראל להיות מהדרין מן המהדרין עד שבשו"ע לא הביא את ההלכה הבסיסית, ואף לא את המהדרין אלא רק את המהדרין מן המהדרין¹⁷.

מהנאמר לעיל מתברר כי נתייחדה מצות הידור נר חנוכה, ממצות הידור הנוהגת בכל המצוות והנלמדת מהפסי בשירת הים¹⁸ "זה אלי ואנוהו". וצריך ברור מהו המקור והיסוד לשוני זה?

אם נעיין במוקד החג והוא הנס עצמו נוכל למצוא את התשובה לשאלה זו. נס זה תמוה, לכאורה, משאר ניסים שנעשו לנו, שהרי לכאורה נס פך השמן כלל לא היה הכרחי. לא היה צריך הקב"ה לשנות מסדרי בראשית שפך שמן שהספיק ליום אחד דלק שמונה ימים! זאת ועוד, הרי יכלו להדליק בשמן טמא ע"פ הכלל¹⁹ "טומאה הותרה בציבור" או מצד שיכלו ליצור פתילות דקות ואז השמן היה מספיק לשמונה ימים גם ללא הנס²⁰. יתרה מזאת, מצאנו בגמ' ברכות²¹, שתקנת חובת הודיה על ניסים תוקנה רק על ניסים של הצלה גופנית כגון יורדי הים או הולכי מדברות. וא"כ צריך לברר מדוע נעשה נס זה?²²

ונראה לומר, שחוסר הצורך בנס, שנראה ממבט ראשון כמקטין את גודלו של הנס, הוא המאדיר ומעצים את גודל הנס. הוא מראה את חיבתו הרבה והיתרה של הקב"ה אלינו. שעושה לנו ניסים ונפלאות גם שאינם הכרחיים אלא מתוך מטרה שנקיים מצוותיו בשלמות ובטהרה²³. לפי זה מובן שגם אנחנו בחג זה נקבל על עצמנו להלכה להדר ולעשות יותר מהרגיל, יותר מהנצרך, כמו שריבונו של עולם הידר עמנו כך גם אנו נהדר במצוותיו.

זהו לעניין חנוכה, ונראה שהוא הדין לגבי חג הסוכות. אם נעיין בהלכות חג הסוכות נמצא שגם כאן בולט עניין ההידור, וגם כאן שונה ההידור מההידור הנוהג בכל המצוות. כאמור, בכל המצוות, מצות הידור נלמדת מהפסוק "זה אלי ואנוהו" ודורשת הגמ'²⁴: "התנאה לפניו במצוות, עשה לפניו סוכה נאה ולולב נאה ושופר נאה ציצית נאה ספר תורה נאה" וכו'. אך בסוכות ישנו מקור נוסף וכדברי הגמ' בסוכה²⁵: "אתרוג בעי הדר" ופירש רש"י שם "כדכתיב ביה", כלומר שלשון התורה לגבי אתרוג "פרי עץ הדר" מלמדת על חיוב הדר מיוחד. וכן בפירוש הראשונים על המשנה שם²⁷ "לולב היבש פסולי". ופירש שם תוסי

17. עיין שו"ע סימן תרע"א סעיף ב' ושם ב"משנה ברורה".
18. שמות ט"ו, ב. ועיין ברמב"ם סופ"ז מאסורי מזבח שהביא מקור להידור מהמסופר על הבל שנאמר "והבל הביא מבכורות צאנו ומחלבהן". להבנת מקור זה עיין בספרה של נחמה ליבוביץ עיונים לספר בראשית פרשת בראשית בענין קין והבל. ויש לעיין ברמב"ם מדוע לא הביא את מקורה של הגמ' מפסי זה.
19. פסחים עז וכן הקשה הפניי שם בשבת כא.
20. "בית הלוי" ו"כלי חמדה" על פרשת "וישב".
21. נד, ע"ב.
22. עיין מהר"ל על שבת כא, ע"ב וכן ב"נר מצוה", ושם תירץ שנס פך השמן בא לגלות שגם הנצחון במלחמה הוא נס אלא שנעשה באופן טבעי. כלומר נס פך השמן נצרך כדי לגלות על המלחמה.
23. עיין בספרה של נחמה ליבוביץ על פרשת "וירא" ושם בעיקר בפירוש הרמב"ן מול פירושו של רש"י בתחילת הפרשה על המילה "וירא".
24. שבת קלג, ע"ב, ועיין ב"שגת אריה" סימן ג' שביאר שכו"ע מודים לדרשה זו. ואלו החולקים בגמ' הם רק מוסיפים דרשה נוספת שניתן ללומדה ממשמעות הלשון, לא רק לשון של נוי אלא לגם לשון של נוה=ביהמ"ק.
- ועיין באנצ' התלמודית ערך הידור במח' הראשונים האם זו מצוה מדאורייתא (רי"ף, רמב"ם ועוד) כפשט הגמרא, או מדרבנן והפסי רק אסמכתא בעלמא (תוסי' במנחות פא, ריטב"א בסוכה יא, ע"א) וכן במערכה זו בספר "שדה חמד".
25. לא, ע"א.
26. ויקרא כ"ג, מ.
27. סוכה כא, ע"א.

וזה לשונו: "ומפרש בגמי' משום שאתקש לולב לאתרוג דכתיב ביה הדר. ולא כמו שפירש רש"י משום דכתיב ואנוהו. משום דאין ואנוהו אלא לכתחילה ולא מפסיל בהכי כדמוכח פ"ג לולב מצוה לאגדו משום שנאמר זה אלי ואנוהו, לא אגדו כשר (וכאמור, רש"י על הגמי' מודה לתוספי' שהמקור הוא מאתרוג ולא מאנוהו ורק במשנה כתב שהמקור מאנוהו²⁸).

יוצא איפוא שבסוכות ישנו מקור נוסף מצות להידור בארבעת המינים והוא מפסי' פ"ר עץ הדר". והוא חמור מהלימוד מ"אנוהו" שזה רק לכתחילה וכאן מעכב גם בדיעבד. וא"כ צריכים אנו לברר מה היסוד הרעיוני לחייב דווקא בחג זה מצות הידור נוספת, המחייבת כמו מצוה רגילה.

ונראה שגם כאן ניתן למצוא את התשובה בעיון לעומק בנס שעומד ביסוד חג זה. בגמי' בסוכה²⁹ נחלקו התנאים מהו הטעם לישיבה בסוכה. לר' אליעזר הטעם הוא משום ענני כבוד, ולר' עקיבא הטעם הוא משום שישבו בסוכות ממש. ונתקשו האחרונים מדוע יש לעשות זכר וחג כנגד מה שישבו בסוכות של ממש? בשלמא לדעת ר' אליעזר, שנעשה נס וסוככו עליהם ענני כבוד כדי להצילם מן השמש ומן השרב שבמדבר, מובן מדוע חובה עלינו לעשות לכך זכר. אך לדעת ר"ע שישבו בסוכות ממש מה טעם לישיבתנו בסוכות? וכתב הלבוש³⁰, שמשום קושיא זו הוא פוסק כר"ע³¹. מטעם זה ניתן להבין מדוע רש"י על התורה, שכדרכו בקודש מחפש לבאר המקרא כפשוטו, כאן על הפסוק³² "כי בסוכות" – פירש כר"א שהכוונה לענני הכבוד³³. ונראה לומר שגם לר"א שעשו סוכות ממש, רק בזכות הנס הצליחו סוכות אלו להגן עליהם מפני השמש והשרב³⁴. אך יש לתמוה על שני הפירושים מדוע נקבע חג דווקא על נס זה שנעשה לצורך הגנה מפני השמש והשרב וא"כ אינו הכרחי ממש. ולא נקבע זכר לנס המן או הבאר שהיו ניסים נצרכים והכרחיים יותר?³⁵

ונראה לומר שהיא היא הנותנת, דווקא בגלל שנס זה של סוכות שנעשה ללא הכרח וללא סיבה מחוייבת להצלת נפשות, דווקא לו יש לעשות חג וזכר. **כי בנס זה נגלית אהבתו וחיבתו היתרה של הקב"ה אלינו. שעושה לנו ניסים ונפלאות ומשנה מסדרי בראשית רק בכדי להנעים לנו את הליכתנו במדבר או מצד עצם רצונו להראות לנו את חיבתו היתרה³⁶.** מובן איפוא שדווקא בחג זה שכל ניסו היה מהידור ה' שעשה עמנו לפני משורת הדין מתוך חיבתו עלינו נתחייב גם אנו (כאן זו מצוה דאורייתא ובחנוכה תקנה מדרבנן) להדר במצות חג זה יותר מהרגיל. וא"כ נמצינו למדים שזהו עומק הקשר בין סוכות לחנוכה שבשניהם עשה הקב"ה עמנו ניסים יתרים מתוך חיבתו אלינו. ובשניהם, ביחס דומה, קיבלנו על עצמנו להדר בחגים אלו יותר מבשאר חגים, ונמשכת מצות מהדרין בחנוכה ממצות הדר שבסוכות.

28. עיין רע"א שם, וכן "כפות תמרים", "מרומי שדה", "מים עמוקים", "אהל משה", ובפניי.

29. יא, ע"ב ועיין במכילתא שהגרסא הפוכה.

30. סימן תרכ"ה.

31. ויש נפק"מ בדבר לשם מה יכוון כאשר יושב בסוכה שהרי ישנה מצוה מיוחדת בסוכות לכוון גם לטעם המצוה כמו שלומד הטור מהפס' "למען ידעו דורתכם" ועיין בספר "הגיוני הלכה" בשיעורים על סוכות שהאריך בעניין זה.

32. ויקרא כ"ג, מג.

33. עיין ב"מזרחי" שם על פירש"י. שפירש באופן אחר וכתב שרש"י הוכרח לפרש כרבי אלעזר מלשון הפסוק "והושבת" שמשמע שאלוקים הושיב.

34. עיין פירוש הרשב"ם והרמב"ן שם.

35. במדרש רבה פ"א ס"ב נאמר: "ג' מתנות נתנו לישראל במדבר מן באר וענני כבוד".

36. וכעין זה בחיד"א בספר "ראש דוד". ועיין שם שתירץ תירוץ נוסף שזוהי המתנה היחידה שניתנה מרבנו של עולם ללא בקשה מוקדמת מבניי. ונראה שזה ג"כ מאותו ענין שמבאר את חיבתו הגדולה של הקב"ה אל בניו.

ג. שמחת החג ושמחת חנוכה

בתורה לא נצטוונו להיות בשמחה תמיד³⁷, אך נצטוונו במפורש לשמח בגי רגלים שנאמר: "ושמחת בחגך... והיית אך שמח"³⁸. ואף שלימוד זה נלמד לכל גי הרגלים, בתורה הוא נאמר אך ורק ביחס לחג הסוכות³⁹. וזה שהתורה השמיעה לנו את השמחה דרך חג הסוכות בלבד, מלמדת אותנו שמיוחד הוא יותר משאר חגים, לעניין השמחה⁴⁰. וכמו שנמצא בנוסח התפילה⁴¹: "זמן שמחתנו". ולפיכך צריכים אנו להבין במה מיוחדת השמחה בחג הסוכות יותר מבחג הפסח, חג החירות, ויותר מבחג שבועות חג מתן תורה!

לפי הסברנו ניתן להבין פליאה זו. שהרי עניין השמחה מתרחש אצל האדם כאשר הוא מתחדש. כאשר הוא פורץ את המחיצות הקיימות כאשר הוא עושה יותר מההכרחי כאשר הוא הולך ומהדר⁴². וא"כ זו התשובה! חג הסוכות עניינו הוא, שה' הראה לנו שהוא עושה אתנו יותר מההכרחי וכן אנו כנגד זה מהדרין ועושים יותר מההכרחי, וא"כ זו הסיבה ששמחה מיוחדת לחג זה. ולפי התקבולת שעסקנו בה בין סוכות לחנוכה נראה שגם בחנוכה שייך עניין השמחה יותר מבשאר חגים מדרבנן. כי גם כאן יסוד החג הוא ההידור. ואכן כתב הרמב"ם⁴³ בהלכות חנוכה וז"ל: "התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו ימים האלו שתחילתן כ"ה בכסליו ימי שמחה והלל, ונראה שיש לסמוך זאת על הפסוק⁴⁴: "אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה". וא"כ אור זו שמחה וחג האורים זהו חג של שמחה⁴⁵. ולפי זה ניתן להבין שדווקא קבעו את המצוה באור, כי הוא הסמל לתוספת ולהתחדשות, וכן מבנה הסוכה, שאינו עשוי ממחיצת קבע, מסמל זאת, שתתחדש ותגדל עד שתהפך לסוכת שלום לכל העולם.

37. אך יש לציין מהפס' בדברים כ"ח, מו: "תחת אשר לא עבדת את ה' אלוקיך בשמחה ובטוב לבב... ועבדת את אויבך", שעבודת ה' צריכה להיעשות מתוך שמחה. ואם נדייק בפס' נראה את חומרת העניין שכאשר עובד את ה' אך לא מתוך שמחה – זו ממש ע"ז! ומעלה עליו הכתוב שעבדת את אויבך.
38. דברים ט"ז, יד-טו.
39. "חג הסוכות תעשה לך... ושמחת בחגך" וכן סתם חג בתורה ובמשנה הוא סוכות.
40. שו"ע הל' יו"ט סימן תקכ"ט. ד. ועיין שם במשנ"ב. ובעניין השמחה בסוכות עיין בספר "על המועדים" של הרב גרוזמן פרק ז' "זמן שמחתנו", עמ' 68-79, וכן ברמב"ם הלכות לולב פרק ח' הלכה י"ב-ט"ו, וכן ב"פחד יצחק" על חג הסוכות. וכן בספר "שמחת יו"ט" לרב זאב זלצר זצ"ל.
41. תפילת שבע לגי רגלים.
42. להבנת עניין זה כשמחה פנימית אמיתית עיין רמב"ם מו"נ ב, לו. הרב קוק "מוסר הקודש", עמ' קפו ושניהם עוסקים בהתפשטות השמחה ודווקא בארץ ישראל כי במקום שאינו טבעי לא יכולה השמחה לפרוץ. ועיין מאמר של הרב קוק "העונג והשמחה".
43. הלכות חנוכה פרק ג', הלכה ג'.
44. תהלים צ"ז, יא.
45. ואף כי בד"כ כתבו הפוסקים כי עיקר השמחה היא בפורים, נראה שיש חילוק בין השמחה המאופיינת בפורים ובעצרת לבין שמחה המאופיינת בחנוכה ובסוכות, בפורים זו שמחת הגוף כמו שנאמר "ימשתה ושמחה" וכן בעצרת "לכ"ע בעינין לכס" אך בחנוכה ובסוכות השמחה היא בהלל ובהודאה שמחה רוחנית, ומעין זה כתב המשנ"ב סימן תר"ע, וכן כתב מהר"י גניאר בספר "מועדי ה'" (דף ק"ט). וכן עיין מאמ"ר סימן תר"ע, וביחס לכך שימי חנוכה נקראים ימי שמחה עיין תוס' תענית יח, ע"ב. ד"ה "הלכה" מצוטטים הפסוק "יום משתה ושמחה" גם על חנוכה וכן במגילת אנטיוכוס בסופה נאמר כך: "ע"כ בני ישראל מהיום בכל גלותם שומרים הימים האלה וקוראים להם ימי שמחה ומשתה" וכן עיין בספר זמנים למהרי"ל זק"ש בעמ' צ"א-צ"ב. וכן עיין בתשובות הגאונים שערי תשובה סימן ל', וכן במרדכי פסחים ס תר"ב וכן פסק להלכה הרמ"א סימן תר"ע סעיף ב' בהג"ה. וכן תמה הגי"ר שלמה קלוגר שלא ציינו הפוסקים את דעת הרמב"ם להלכה. ועיין סיכום בעניין זה בספר "מקראי קודש" לרב הררי על הלכות חנוכה שם, עמ' יד ס"ק י"א.

ד. טוב לבב בחנוכה ובסוכות

נראה שניתן להבין עניין השמחה בסוכות ובחנוכה ביתר עומק. עד עתה דיברנו על הצד הגדול והנשגב שיש במצות ההידור, אך לכאורה יש לשאול הרי הידור היא מדרגה נמוכה. שהרי כל המצוות כולן הם אלוקות ואילו מצוה זו כביכול היא אנושית? כל המצוות כולן מחויבות ומלמעלה למטה ירדו פרטיהם ואופן קיומן משא"כ במצות הידור שהאדם ע"פ שכלו ונפשו בוחר מתי ובמה לקיימה⁴⁶. ולכאורה, זה דומה ליחס בין המצווה ועושה לבין זה שאינו מצווה ועושה. ואכן, את האיננו מצווה ועושה יש לראות במדרגה גבוהה בכך שעושה מעצמו ללא חובה בכך.

אך לכאורה יש כאן גם צד לגריעותא לפי שהוא אינו מצווה, ואין לו את ההכנה האלוקית למצוה. וצד זה הוא הגדול, שהרי על כך נמנו וגמרו שגדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה⁴⁷. והשאלה עוד מחריפה כאשר שמים לב לסולם הערכים אותו סידרו אנשי כנה"ג בתפילת שחרית "אמת ויציב ונכון... וטוב ויפה", התוספת של היופי ושל ההידור הוא בסוף סולם הערכים כי הוא אנושי, וכיצד ניתן לראות בו דווקא את הגדול והנשגב?⁴⁸

אמנם בהידור יש צד קל כפי שאמרנו שהוא בא מלמטה. שהוא אנושי. (אף שנצטוונו על כך אך לא על הדרך ועל הפרטים) אך קולה זו היא היא חומרתו הרבה. היא זו שאומרת שהוא הדבר הקרוב ללב האדם, ללב המקיים את המצוה האלוקית. **זו החוליה המקשרת בין המצוה האלוקית לבין האדם.** זו החוליה הגורמת לאדם ומאפשרת לו להתחבר לאחד עם המצוה.

כאמור לעיל, מצות ההידור נלמדת מ"זה אלי ואנוהו". ויש לשים לב למקור זה. שהרי בהתעלות העצומה של העם בקריעת ים סוף, שם הגיעו לדרגה שראתה שפחה על היס מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי הנביא⁴⁹, שם מתוך כל השירה הנבואית העצומה הזו נתחדשה הלכה אחת ויחידה – הידור מצוה. ויש לשאול מדוע דווקא אז? כותב הרב בר שאול בלשונו הנפלאה וז"ל: "ולכן כשאמרו ישראל על היס "זה אלי", היה זה ביטוי שגיב ונאדר להשגות הגבוהות ביותר שזכו להן אותו שעה, לשיא בהכרת האמת האלוקית העליונה... חידשו ואנוהו "אתנאה לפניו במצוות". מתוך חרדה להשגות הגבוהות שלא תשארנה מופלגות בהיותם בממש, שלא תהיינה משוכנות כך במרומי ההפשטה הרחוקה, נתבקש להם הצורך בקשר הקרוב עם הלב, **וקשר זה נעשה ע"י קבלת חיוב ההידור במצוות...** וכשם שעברו מיזה אלי לאנוהו את כל הדרך לקרבת אלוקים, כך אנו כיום מצוים לעבור את הדרך הזאת מלמטה למעלה מאנוהו אל "זה אלי" של לעתיד לבוא".

כלומר, מדרגת הידור המצוה היא סוף הסולם אך היא בעצם תחילת הסולם. היא סוף הסולם היורד מלמעלה, אך היא תחילת הסולם העולה מלמטה כלפי מעלה. המהדר במצוה הוא זה ששואף להתאים את האלוקות לאדם ולחבר את השמים עם הארץ.

46. עיין בעניין זה באנצ' התלמודית ערך "מהדרין" שיש הידורים שחז"ל קבעו אך לרוב כמו טלית נאה ע"פ ראות המקיים.

47. קידושין לא, ע"א כהסבר זה של גדול המצווה ועושה במהר"ל תפא"י, אך לתוסי' שם הסבר אחר ועיין בארוכה "קונטרס שיעורים" לרב גוסטמן בקדושין שם.

48. עיין בספרו של הרב בר שאול "מצוה ולב" בפרק שעוסק בהידור מצוה.

49. מכילתא שם.

לפי זה נבין שזהו היסוד לעומק השמחה. שהרי השמחה באה כאשר אדם נפגש עם דבר חדש, עם דבר גדול, אך עדיין אין זו שמחה פנימית אמיתית, כי **שמחה אמיתית תהיה רק אם הדבר מתאים לו, אם הוא קרוב לליבו, וכמו שמבאר הרב קוק⁵⁰ את עניין הטוב לבב וז"ל: "וטוב לבב — מצד הידיעה שראוי לו לעבוד... כי השמחה במה שתהיה הרבה יותר ממדרגתו לא יטב בה כלל".** כלומר בשביל שמחה אמיתית חייבים שני תנאים, הראשון שיפגש האדם עם בנין גדול אלוקי וזו השמחה, והשני שהעניין ההוא יתאים לו וללבו — וזה טוב הלבב, **ובהצטרפותם יחדיו זו השמחה האמיתית.** וא"כ דווקא במקום שמהותו עניין ההידור, דווקא בחגים, שזהו יסודם מובן שתהיה יותר שמחה מאשר בכל חג אחר.

ה. טבעיות החיים בסוכות ובחנוכה

לפי דברינו האחרונים בהם התבאר כי מעלת המהדרין היא בכך שהאדם מצליח לתבר אלוקים עם אנוש, תורה עם שכל, שמיים עם ארץ, מצוה עם הלב — ניתן להבין ביתר עומק את הקשר שבין סוכות לבין חנוכה.

סוכות זה החג של גילוי הטבעיות שבקרבנו. בסוכות מתגלית התורה בארץ בחיים הטבעיים. החגים של תחילת השנה דהיינו ראש השנה ויוה"כ הם מרוממים את האדם מעלה, אך זו התעלות של הצדדים הרוחניים שבקרבנו בלבד. זוהי התעלות חד צדדית לשם חיזוק הנשמה, סימנם של ימים אלו הוא "שופר כפוף"⁵¹ שופר זקוף פסול באותם ימים, כי הוא מתנגד למגמה.

מתוך ימים אלו מגיעים לחג הסוכות⁵². מתעלים לדרגה נוספת, מנסים להופיע עם כל גודלה של הנשמה שבתורה ושבישראל בטבעיות החיים, ביציאה לטבע של לקיחת ד' מינים. סימנם של ימים אלו הוא לולב זקוף, לולב כפוף יפסל כי עתה הוא המנוגד למגמה. הטבעיות יוצרת מחדש את נשיאת הראש⁵³. הטבעיות מולידה את האומץ והגבורה, הטבעיות מבריקה את הנועם והשמחה, וכל זה יכול להתקיים דווקא בארץ ישראל מקום הטבעי לאומתנו⁵⁴. דווקא בארץ ישראל ניתן לקיים את זמן שמחתנו.

כך בסוכות וכך גם בחנוכה. בחנוכה מצאנו שני ניסים, נס נצחון המלחמה ונס פך השמן. נס טבעי ונס נגלה. והנס הנגלה של הפך בא לגלות שגם הטבעיות היא ניסית⁵⁵. ושזוהי המדרגה היותר גדולה של הנס כאשר הוא מופיע באופן טבעי. בארץ ישראל ישנם ניסים כאלו ועל כך מחוייבים אנו להלל⁵⁶. וזה היה עומק המלחמה בין יוון לישראל. יוון הפרידה בין ההגות הפילוסופית לבין הגילוי שלה בחיי החומר שהתבטא בין השאר בקוליסאוס ובסגידה לגוף ללא יכולת מציאת הנקודה המאחדת, ועל כך נלחמה בישראל. נלחמה על יכולתנו לחבר את העולמות, לחבר את הקודש והחול את השמיים והארץ ועל כן גזרו דווקא על המילה, על קידוש החודש ועל השבת. על כן הוסיפו וגזרו על ישראל לכתוב על

50. "מוסר אביך" פרק א פסקה ח "שמחה וטוב לבב".

51. עיין מסכת ראש השנה כו, ע"ב.

52. "אורות התשובה" פרק ט' פסקה ו', וכן "עולת ראייה" בנושא בין יוה"כ לסוכות, וכן "אגרות הראייה" חלק ג' אגרת תשפ"ז.

53. אורות ארץ ישראל.

54. רמב"ם מו"ב, לו.

55. מהר"ל בספרו נר מצוה.

56. עיין מסכת מגילה דף יד, ע"א שרק על נס בארץ ישראל אומרים הלל.

קרן השור⁵⁷ אין לכם חלק באלוקי ישראל. דווקא שם אין לכם חלק כי אתם שמיימיים, בחומריות – בשור, אין לכם חלק. תשארו ביוה"כ שלכם. אך ישראל, בני הכהנים, ידעו להלחם ולאחוז בכלי המלחמה⁵⁸ ולהוכיח לעיני כל העולם כי בכוחנו לקדש את המציאות ולהעלותה, ולהעלות את כל כוחות החיים. כי באמונתנו לאחד את כל פרטי החיים ולפרוש עליהם סוכות שלום, סוכה של שלמות אחת. היה זה לימוד חשוב לעולם כולו בכלל ועם ישראל בפרט. לעם ישראל היה זה צידה לדרך⁵⁹ לפני היציאה לגלות, שם לא ניתן לחבר העולמות, שם לא ניתן לחזור לטבעיות חיינו. ועתה בדורנו כששבנו לארצנו ומתקבצים נדחינו, צריכים אנו להעלות על נס שני חגים אלו, סוכות וחנוכה. צריכים אנו לשים על נס את תורתנו הטבעית. את החיבור של שמייים וארץ ומתוך כך יהיה זה זמן שמחתנו, יהיה זה זמן של אורה ושמחה בו יחפצו כולם להתקרב ולהתקדש לתורה זו, לתורה של נועם שמופיעה בארצות החיים⁶⁰.

57. עיין "פחד יצחק" על חנוכה. וכן "שפת אמת" על חנוכה.
58. עיין "מגד ירחים" לרב קוק ומשפטו לחדש כסלו, "כבלי אויב נתקו, עליו גברו סבלו הסירו, עולו שברו לחמו כהני אל כאריות ובמקדש ה' העלו נרות".
59. עיין שיחות הרצ"י לחנוכה. ולעניין זה שבת חשמונאי לקח את המלוכה לעצמם עיין רמב"ן על התורה בראשית מ"ט, י על הפסי "לא יסור שבט מיהודה". וכן בספר "טעמי המנהגים" בשם החת"ס שזהו הטעם מדוע לא שנה רבי את חנוכה כמשנה סדורה, ועיין בארוכה בקונטרס של הרב נריה זצ"ל מדוע לא נשנו הלכות חנוכה במשנה.
60. אורות ארץ ישראל, פסקה ח'.